

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΣΤΗ ΘΑΣΟ (1902)

Ιωάννης Σκούρτης

Είναι γνωστό ότι το 1813 ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ παραχώρησε τη Θάσο στον πασά της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή και ότι από το 1839 δημιουργήθηκε στο νησί ένα καθεστώς τουρκοαιγυπτιακής συγκυριαρχίας¹. Αργότερα, στα χρόνια των διαδόχων του Ισμαήλ πασά, δηλαδή του Τεουφίκ πασά (1879-1892) και του Αμπάς Χιλμή (1892-1914), παρόλο που η Αίγυπτος είχε μεταβληθεί σταδιακά σε αγγλικό προτεκτοράτο, αναστάτωσε με τις αλλεπάλληλες επεμβάσεις της την πολιτική και οικονομική ζωή της Θάσου, κυρίως με την προσπάθεια παρέμβασης των Αιγυπτίων στην εσωτερική διοίκηση του νησιού, με απώτερο σκοπό την κατάργηση των προνομίων που υπήρχαν ήδη. Το ζητούμενο στην περίπτωση αυτή είναι ο βαθμός επιρροής της Αγγλίας στην απότομη μεταβολή της τακτικής συμπεριφοράς του προτεκτοράτου της, της Αιγύπτου, όταν αυτή η βορειοαφρικανική χώρα έκανε προσπάθεια να καταργήσει τα προνόμια της Θάσου και να καταδιώξει συστηματικά τους κατοίκους του νησιού. Πρέπει επίσης να εξεταστεί η συμπεριφορά και η στάση της Αγγλίας, όταν οι Οθωμανοί αποφάσισαν να κυβερνήσουν μόνοι τους τη Θάσο παραμερίζοντας ουσιαστικά συμφέροντα του προαναφερθέντος αγγλικού προτεκτοράτου. Με βάση αυτή τη σκέψη αναζητήθηκαν σχετικά στοιχεία: αναζητήθηκαν ντοκουμέντα (πληροφορίες) για τη στάση, τη συμπεριφορά, τις διπλωματικές κινήσεις της Αγγλίας στο θέμα της Θάσου των αρχών του αιώνα μας. Με βάση τα παραπάνω γίνεται προσπάθεια να φανεί η δράση της Αγγλίας, η συμμετοχή της ή επιρροή της στα γεγονότα, στην αναστάτωση και στην ταραχή που εκδηλώθηκαν στη Θάσο στις αρχές του αιώνα μας, όταν σκλήρυνε η αιγυπτιακή πολιτική στο νησί. Πρόβλημα αποτελεί η στάση που τήρησε η Αγγλία, όταν η αγγλική πολιτικο-οικονομική κατάσταση επη-

1. Χ. Βαμβούρη-Δημάκη: «Ιταλοκρατία στη Θάσο κατά το 14ο και 15ο αιώνα», *Θασιακά*, 9 (1994-95) 71-78, βλ. σ. 77-78.

ρέαζε το προτεκτοράτο της, την Αίγυπτο, η οποία με την απότομη αλλαγή της πολιτικής της στη Θάσο ξεσήκωσε από τη μια θύελλα διαμαρτυριών και από την άλλη επιτάχυνε την οθωμανική επέμβαση στο νησί. Το ζήτημα αυτό προσφέρεται στην έρευνα² και γι' αυτό το λόγο η παρούσα ανακοίνωση αναζήτησε αδημοσίευτα αρχειακά στοιχεία της εποχής εκείνης, έγγραφα του ελληνικού υποπροξενείου Καβάλας, του διπλωματικού γραφείου της Ελλάδας στο Κάιρο, της ελληνικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη και του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών.

Όπως προειπώθηκε, η Αίγυπτος μετά το 1833 είχε μεταβληθεί σε προτεκτοράτο της Αγγλίας, εξαιτίας του αυξημένου δημόσιου χρέους της, που οφειλόταν στη σπάταλη τακτική του χεδίβη³ (μεγαλεπήβολα σχέδια, γενναιοδωρία, υπερβολικές δαπάνες)⁴. Την παρέμβαση λοιπόν της Αγγλίας στην Αίγυπτο της την επέβαλε η ανάγκη οικονομικού κυρίως ελέγχου στη βορειοαφρικανική αυτή χώρα. Παρά το γεγονός αυτό, η αιγυπτιακή εξουσία εξακολούθησε ν' ασκείται στη Θάσο, περίπου όπως και πριν από την αγγλική παρέμβαση στην Αίγυπτο (το 1833), πιθανόν επειδή η Αγγλία είχε επιλέξει την οδό της διακριτικής παρακολούθησης των γεγονότων στη Θάσο, ή δεν ήθελε να εναντιωθεί στην Οθωμανική αυτοκρατορία και στις Δυνάμεις της εποχής που ενδιαφερόντουσαν καθεμιά από τη σκοπιά της για το νησί· θεωρούσαν και αυτές, όπως και η Αγγλία, ότι η Θάσος, που είχε φυσικό πλούτο εντελώς ανεκμετάλλευτο, αποτελούσε και στρατηγική βάση λόγω της πολύ επίκαιρης γεωγραφικής θέσης της ως προς τη Μακεδονία και τη Θράκη⁵. Με το βλέμμα στραμμένο διακριτικά στη Θάσο, η Αγγλία προσπαθούσε να ενημερώνεται όσο γινόταν πιο άμεσα και προσεκτικά για την εκεί κατάσταση κατά την περίοδο που μας ενδιαφέρει. Ας παρακολουθήσουμε λοιπόν την Αγγλία στην τακτική που επέλεξε στο θέμα της Θάσου.

Η Αγγλία χωρίς να επεμβαίνει στο νησί, που αποτελούσε σπουδαιότατη βάση για την απέναντι χώρα, φαίνεται ότι επέβλεπε την εκεί δράση του προτεκτοράτου της. Το άφηνε να δρα ελεύθερο ακόμη και όταν η Θάσος έγινε, την 28η Μαρτίου 1902, θέατρο σπουδαίων ταραχών. Ο χρόνος βέβαια θα έδειχνε αν αυτές οι ταραχές οφείλονταν στην ιταμότητα των εγχώριων αιγυπτια-

2. Α. Ε. Βακαλοπούλου: *Ιστορία της Θάσου (1453-1912)*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 158.

3. Ο τίτλος του χεδίβη απονεμήθηκε από το σουλτάνο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου το έτος 1867 αντί του μέχρι τότε τίτλου του βαλή, τίτλου που δήλωνε τον επαρχιακό διοικητή. Αυτός ο τίτλος του χεδίβη διατηρήθηκε μέχρι το 1914.

4. Βακαλοπούλου, ό.π., σ. 121.

5. Ό.π., σ. 171.

κών αρχών ή σε κάποιο προκαθορισμένο σχέδιο για πρόκληση αφορμών που θα οδηγούσαν σε απορρύθμιση αυτού του σπουδαίου γεωγραφικού σημείου και για μελλοντικές παρεμβάσεις δικαιολογημένες από τις σημαντικές ταραχές. Αυτές δημιουργήθηκαν από τα παράπονα των Θασίων εξαιτίας νέων δυσβάστακτων φόρων, που επέβαλε σ' αυτούς η αιγυπτιακή διοίκηση κατά παράβαση των «κεχορηγημένων αυτοίς παρά του ιδρυτού της χεδιβικής δυναστείας ασυδοσιών και προνομίων». Η εγχώρια αιγυπτιακή διοίκηση εξακολούθησε την είσπραξη φόρων με βίαιο τρόπο, πράγμα που εξόργιζε τους κατοίκους του νησιού. Άμεση αντίδραση στην παραπάνω βίαιη κίνηση των Αιγυπτίων ήταν το μεγάλο συλλαλητήριο του λαού που συνήλθε, στην κωμόπολη του Θεολόγου, κατά την επικρατούσα στο νησί συνήθεια. Οι κάτοικοι της Θάσου εξεγέρθηκαν, αλλά δεν προέβησαν σε έκτροπα, και εξέλεξαν εξαμελή επιτροπή που πήγε στην Καβάλα, απ' όπου διαβίβασε στο χεδίβη σχετικό τηλεγράφημα: «*Gouverneur Thassos par ses organes tua, blessa plusieurs hommes désarmés, femmes, enfants a Théologos sans résistance. Supplions prompte justice*»⁶.

Επιτροπή Θασίων, που την απάρτιζαν οι: Ιω. Λαμπίρης, από το Θεολόγο, Ίω. Γεωργιάδης από Παναγία, Δ. Μαριώτης από Θεολόγο, Αναστ. Ιατρίδης από Κ. Κάστρο, Αναστ. Κουμτζέλης από τις Μαριές και Χαϊδευτός Λαΐου από Παναγία, προσήλθε και στον Έλληνα υποπρόξενο Καβάλας Γ. Σάρρο, στον οποίο γνωστοποίησε την επικρατούσα ταραχή και τις φροντίδες τους για άμυνα, επειδή φοβόντουσαν μήπως υποστούν μεγαλύτερη επίθεση⁷. Καθημερινά τα μέλη της επιτροπής είχαν επαφή με τον Έλληνα υποπρόξενο Καβάλας, για να μπορέσουν να μάθουν τα αποτελέσματα που είχαν οι εκκλήσεις τους⁸. Για τα παραπάνω γεγονότα ενημερώθηκε και ο διπλωματικός αντιπρόσωπος της Ελλάδας στο Κάιρο με την παράκληση να προβεί σε κατάλληλα διαβήματα, ώστε να σταματούσε η προσπάθεια κατάργησης των προνομίων της Θάσου και η συστηματική καταδίωξη των κατοίκων της⁹, όπου οι Αιγύπτιοι για να ελέγχουν την κατάσταση υποχρέωναν να διακινούνται τα πάντα από το λιμάνι της Παναγίας, όπου ήταν η έδρα της διοίκησης¹⁰.

6. Α.Υ.Ε. (= Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών), Φ. Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης 1902/20, Βασιλικό Υποπροξενείο Ελλάδας, Καβάλα (sic) προς την Βασιλική Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης, αριθ. πρωτ. 80, Καβάλα 31 Μαρτίου 1902.

7. Α.Υ.Ε., Φ. Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης, 1902/20, Β. Υποπροξενείο της Ελλάδας (Καβάλα) προς τη Βασιλική πρεσβεία Κωνσταντινούπολης, αριθ. πρωτ. 80, Καβάλα 31/3/1902.

8. Ό.π., αριθ. πρωτ. 93 εμπιστευτική, Καβάλα 9/4/1902.

9. Ό.π., αριθ. πρωτ. 80.

10. Ό.π., αριθ. πρωτ. 87 εμπιστευτική, Καβάλα 4/4/1902.

Η ελληνική πρεσβεία Κωνσταντινούπολης ενήμερη για τα παραπάνω συμβάντα, έδωσε εντολή στο διπλωματικό της πράκτορα στο Κάιρο, όπου η έδρα του χεδίβη, να επισπεύσει τις ενέργειες διαμαρτυρίας του στον Αιγύπτιο ηγεμόνα μετά την τροπή που έλαβαν τα εν Θάσω¹¹.

Ενώ όμως συνέβαιναν τα παραπάνω, η αγγλική πλευρά δεν εμφανιζόταν στο προσκήνιο, με συνέπεια να μην παίρνει θέση απέναντι στη δημιουργηθείσα κατάσταση. Φρόντιζε όμως να ενημερώνεται από την άμεσα ενδιαφερόμενη ελληνική προξενική αρχή, η οποία μόλις έμαθε για τα γεγονότα στη Θάσο θέλησε να καταστήσει ενήμερο τον υπεύθυνο του αγγλικού υποπροξενείου Καβάλας, τον Picchioli, που έτυχε όμως να απουσιάζει και τον αναπλήρωνε ο γαμβρός του, ο Grassi. Το αγγλικό υποπροξενείο Καβάλας υπέβαλε τότε σχετική με τα γεγονότα της Θάσου έκθεση στο γενικό προξενείο της Μεγάλης Βρετανίας στη Θεσσαλονίκη και μετέδωσε σ' αυτό τις πληροφορίες του Έλληνα υποπροξένου της Καβάλας Γ. Σάρρου¹². Δεν έπραξε τίποτε άλλο, ενώ οι ελληνικές αρχές έδειχναν μεγάλη κινητικότητα, παρακολουθούσαν από κοντά τα συμβαίνοντα και έδιναν εντολή στο διπλωματικό πράκτορά τους στο Κάιρο να ενεργήσει ταχύτατα, ώστε να τελειώσει η ανώμαλη κατάσταση στη Θάσο¹³. Τότε ο Γρυπάρης, διπλωματικός πράκτορας της Ελλάδας στο Κάιρο, προχώρησε σε διαβήματα προς τις αρμόδιες αιγυπτιακές υπηρεσίες, ώστε αυτές να διατηρήσουν τις προνομίες της Θάσου και να παύσουν τις συστηματικές διώξεις των κατοίκων του νησιού¹⁴.

Ο Γρυπάρης από το Κάιρο γνωστοποιούσε στην υπηρεσία του τα σχετικά διαβήματά του για τη Θάσο, τις ενημερωτικές συζητήσεις του με τον Άγγλο λόρδο Cromer, διπλωματικό εκπρόσωπο της Αγγλίας στην αιγυπτιακή πρωτεύουσα, ο οποίος όμως δεν αντιδρούσε ουδόλως στα αναφερόμενα από τον Έλληνα διπλωμάτη. Απλώς και μόνο στο θέμα της διοίκησης του νησιού, ο Cromer, σε εμπιστευτική συζήτηση, είπε στο Γρυπάρη ότι είχε ήδη κοινοποιήσει τηλεγραφικά τις πληροφορίες του για τη Θάσο στον Άγγλο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, από τον οποίο ζητήθηκε η γνώμη για αποστολή ενός πολεμικού βρετανικού πλοίου στη Θάσο, για αυτοψία και έλεγχο της κατάστασης¹⁵.

11. 'Ο.π., αριθ. 87.

12. 'Ο.π., αριθ. πρωτ. 93.

13. Α.Υ.Ε., Φ. Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης, 1902/20, Υπουργείο Εξωτερικών, τμήμα Α' εμπιστευτικό γραφείο προς την Βασιλική Πρεσβεία Κωνσταντινούπολης, αρ. εμπ. πρωτ. 941, Αθήνα 29 Απριλίου 1902.

14. Α.Υ.Ε., Φ. 1902/20, Βασιλική ελληνική πρεσβεία προς τον πολιτικό πράκτορα στο Κάιρο, αριθ. πρωτ. 863, Πέραν 14 Απριλίου 1902.

15. Dépêche télégraphique, Le Caire 28 Avril 1902 και Agence Diplomatique et

Η ελληνική πλευρά άμεσα ενδιαφερόμενη για τη Θάσο, λόγω του ελληνικού πληθυσμού και των ιστορικών παρακαταθηκών του νησιού, στόχευε διπλά, δηλαδή από τη μια να συνεργαστεί με την Αγγλική πλευρά, αλλά και από την άλλη να συνδιαλέγεται και με τους Αιγύπτιους ιθύνοντες που μετέφεραν τα μηνύματα στο χεδίβη, ο οποίος παραθέρριζε τότε στην Αλεξάνδρεια. Γεγονός είναι ότι ο Γρυπάρης συζητούσε συνεχώς για τα γεγονότα της Θάσου με το λόρδο Cromer και τον παρακαλούσε μάλιστα να μεριμνήσει αυτός ως πιο ισχυρός, ώστε μετά από ανάκριση να τιμωρηθούν οι υπαίτιοι των λυπηρών γεγονότων και να επανέλθει η ένομη τάξη. Ο λόρδος Cromer είχε ήδη λάβει τηλεγράφημα για τα γεγονότα από την Αθήνα¹⁶ και υποσχέθηκε να ενεργήσει αμέσως διά του πρωθυπουργού του¹⁷.

Η αγγλοελληνική ενημερωτική συνεργασία για τη Θάσο συνεχιζόταν. Ο λόρδος Cromer γνωστοποίησε στον Γρυπάρη το περιεχόμενο έκθεσης του υποπροξένου της Αγγλίας στην Καβάλα. Η έκθεση αυτή είχε διαβιβαστεί από τον Άγγλο γενικό πρόξενο Θεσσαλονίκης και αναφερόταν στα γεγονότα. Ο λόρδος Cromer ζήτησε μάλιστα και τη γνώμη του πρεσβευτή της Μεγάλης Βρετανίας στην Κων/πολη για αποστολή αγγλικού πολεμικού πλοίου στη Θάσο ώστε να εξακριβωθούν οι καταγγελίες. Η παρουσία αγγλικού πολεμικού πλοίου θα έδειχνε το ενδιαφέρον της Αγγλίας, που θα πίεζε έτσι την κατάσταση ώστε να αποκαλυφθεί η αιτία των συμβάντων. Ο Άγγλος πρωθυπουργός, που έλαβε γνώση των συμβάντων στη Θάσο από τη σχετική έκθεση του Άγγλου υποπροξένου Καβάλας, απλώς διαμήνυσε τα γεγονότα στο χεδίβη¹⁸, ενώ ο χεδίβης διαβεβαίωνε για τον ακέραιο, έντιμο και προσηνή χαρακτήρα του διοικητή του στη Θάσο, που τον καθιστούσε ανίκανο για οποιαδήποτε βιαιοπραγία. Ο Γρυπάρης ωστόσο ξανασυνάντησε τον λόρδο Cromer και συνέχισε να του αναφέρει για τα της Θάσου¹⁹.

Τον Απρίλιο του 1902 στη Θάσο υπήρξε, επιτέλους, η αναμενόμενη οθωμανική παρέμβαση. Ο Emin πασάς, καϊμακάμης Καβάλας, διορίστηκε από το βαλή της Θεσσαλονίκης προσωρινός διοικητής Θάσου, όπου πήγε με συνοδεία 15 χωροφυλάκων και υπαλλήλων για να αναλάβει την πολιτική διοίκησή της. Η στάση των Άγγλων από την άνοιξη του 1902 άρχισε να ξεκαθαρίζει,

Consulat Général de Grèce au Caire, αριθ. εμπιστ. πρωτ. 31, Κάιρο 28 Απριλίου/11 Μαΐου 1902.

16. Εκ μέρους κάποιου Γιαννούλη.

17. Α.Υ.Ε. 6.π., Agence Diplomatique et Consulat Général de Grèce au Caire προς Α. Ζαΐμη, αριθ. εμπιστ. πρωτ. 34, Κάιρο 29 Απριλίου 1902 (κατά το παλαιό ημερολόγιο).

18. Ό.π., αριθ. πρωτ. 34.

19. Ό.π.

αν λάβουμε υπόψη μας έκθεση του Γρυπάρη προς τον Ζαΐμη (υπουργό εξωτερικών). Σύμφωνα με αυτήν, ο λόρδος Cromer, σε συνάντηση με το διπλωματικό πράκτορα της Ελλάδας στο Κάιρο, ανέφερε εμπιστευτικά ότι ο πρεσβευτής της Μεγάλης Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη θεωρούσε άσκοπη την αποστολή στη Θάσο αγγλικού πολεμικού, επειδή η Οθωμανική αυτοκρατορία είχε ήδη αναλάβει τη διοίκηση του νησιού. Ο λόρδος Cromer δήλωνε ευθέως ότι, επειδή η Θάσος δεν υπαγόταν στην αιγυπτιακή κυβέρνηση αλλ' αποτελούσε οικογενειακό βακούφι (δωρητήριο) του χεδίβη, αποφασίστηκε από την αγγλική πλευρά να μείνει εντελώς ουδέτερη στα σχετικά με τη Θάσο πράγματα²⁰, δηλαδή απλώς παρατηρητής στα γεγονότα, τη στιγμή μάλιστα που ο χεδίβης ερχόταν σε προσωπική συνεννόηση με το σουλτάνο για το ζήτημα του νησιού²¹.

Οι ελληνικές αρχές συνέχισαν να παρακολουθούν τα συμβαίνοντα στη Θάσο και ανέφεραν ότι η κατάσταση στο νησί έτεινε να σταθεροποιηθεί σύμφωνα με τις βλέψεις της Πύλης. Ο Αιγύπτιος διοικητής, αν και προβιβάστηκε κατά ένα βαθμό από το χεδίβη, παρέμενε ακόμη εκεί, αλλά δεν αντέτασσε ενεργή αντίδραση στον αντιπρόσωπο της Πύλης. Έτσι ασκούσαν ανεμπόδιστα από τον Εμίν πασά η οθωμανική διοίκηση του νησιού, όπου οθωμανικό δικαστήριο θα άρχιζε να λειτουργεί σύντομα. Ήταν η στιγμή που ο υποπρόξενος Καβάλας Γ. Σάρρος αντιλήφθηκε ότι η αγγλική κυβέρνηση δεν είχε καμιά πρόθεση να παίξει οποιοδήποτε ρόλο προβαίνοντας την εποχή εκείνη σε οποιαδήποτε ενεργή ανάμιξη, επειδή θεωρούσε τη διαφορά στη Θάσο ως εσωτερική υπόθεση μεταξύ σουλτάνου και χεδίβη²².

Ο υποπρόξενος Γ. Σάρρος ανέφερε ακόμη ότι η κατάσταση στη Θάσο εξακολουθούσε να είναι «η αυτή και η κατά την παρελθούσαν εβδομάδα. Το Πρωτοδικεϊόν της νήσου ήρξατο ήδη λειτουργούν, εντολή του αντιπροσώπου της Πύλης. Προ τριών ημερών αφίκετο εις Θάσον, διελθών εντεύθεν ο υπό της Πύλης διορισθείς προσωρινός καϊμακάμης της νήσου Φειζή-Βέης, Αλβανός, γνώστης της ελληνικής, τέως καϊμακάμης του παρά την Θεσσαλονίκη Αβρέτ-Ισάω (Κιλκισίου)». Την ίδια μέρα ο τέως προσωρινός καϊμακάμης Εμίν πασάς παρέδωσε στο διάδοχό του την υπηρεσία, εγκατέλειψε τη Θάσο και αναχώρησε μέσω Καβάλας για Θεσσαλονίκη, για να ενημερώσει και προ-

20. Α.Υ.Ε., ό.π., Agence Diplomatique et Consulat Général de Grèce au Caire προς Α. Ζαΐμη, πρόεδρο υπουργικού συμβουλίου, αριθ. εμπιστ. πρωτ. 39, Κάιρο 1 Μαΐου 1902.

21. 'Ο.π., αριθ. πρωτ. 39.

22. Α.Υ.Ε., ό.π., Βασιλικό Υποπροξενείο της Ελλάδας (Καβάλα) προς το επί των Εξωτερικών Υπουργείον, αριθ. πρωτ. 133, Καβάλα 12 Μαΐου 1902.

φορικά το γενικό διοικητή για τα τεκταινόμενα στη Θάσο. Την εποχή εκείνη η υποδιοίκηση Θάσου έγινε καϊμακαμλίκι Α΄ τάξης με μισθό 25 οθωμανικές λίρες μηνιαίως για τον καϊμακάμη. Διάδοση μιλούσε για άφιξη τριμελούς ανακριτικής εξεταστικής επιτροπής που θα απαρτιζόταν από Αιγύπτιο υπουργό, από έναν υπασπιστή του σουλτάνου και από έναν απεσταλμένο του Πατρι-αρχείου, που θα ερευνούσαν για τις πρόσφατες ταραχές στη Θάσο²³.

Ασυνήθης μεταβατική κατάσταση εξακολούθησε για ένα χρονικό διάστημα στη Θάσο. Ο Αιγύπιος διοικητής ούτε το διοικητήριο ούτε το αρχείο παρέδωσε στον καϊμακάμη που διορίστηκε από την Πύλη. Ο Αιγύπιος εξακολούθησε να παραμένει και να διοικεί από ιδιωτική οικία. Όταν όμως ο Εμίν πασάς επέστρεψε από την τριήμερη απουσία του στη Θεσσαλονίκη, η στρατιωτική δύναμη της Πύλης και του χεδίβη είχε συγκεντρωθεί στην παραλία και παρέμεινε ακίνητη, ενώ οι άνδρες των δύο στρατοπέδων αλληλοβλέπονταν. Φαίνεται ότι δεν είχε ακόμη επιτευχθεί η οριστική συνεννόηση ανάμεσα στο σουλτάνο και το χεδίβη και ότι ο Εμίν πασάς φοβόταν ενδεχόμενη μελλοντική ανάμιξη της αγγλικής κυβέρνησης· τουλάχιστον αυτό συμπεραίνονταν από τα λόγια του. Ίσως η αγγλική κυβέρνηση, παρά την πρόθεση αποχής της από οποιαδήποτε ανάμιξη στο θέμα της Θάσου, όπως είχε αφήσει να φανεί ο Άγγλος πρεσβευτής της στην Κωνσταντινούπολη, επιφυλασσόταν να κανονίσει τις ενέργειές της αργότερα, δηλαδή μετά τις γιορτές της στέψης του βασιλιά Εδουάρδου Ζ΄²⁴. Εξαιτίας λοιπόν αυτού του γεγονότος παρατεινόταν πιθανώς η εκκρεμότητα της κατάστασης στη Θάσο. Βεβαίως η χεδιβική κυβέρνηση δεν έβλεπε με αδιαφορία την απώλεια των κεκτημένων της στο νησί. Ωστόσο, κατά κοινή ομολογία, από το 1901, δηλαδή από την αποστολή επί τόπου του Χαϊρή πασά και από τα τελευταία δυσάρεστα γεγονότα, το αγγλικό προτεκτοράτο και η Αγγλία επέδειξαν δυσεξήγητη νωθρότητα και αδιαφορία· έδωσαν την ευκαιρία στην Πύλη να επωφεληθεί αυτή η ίδια από την έκρυθμη κατάσταση που δημιουργήθηκε στη Θάσο. Για όλα όμως αυτά που συνέβαιναν η ελληνική πλευρά ευχόταν να μη συνεχιζόταν η αδιαφορία της αγγλικής κυβέρνησης για την υπόθεση της Θάσου. Η ελληνική πλευ-

23. Ό.π., αριθ. Πρωτ. 147, χ.χ.

24. Πρόκειται για το βασιλιά Εδουάρδο Ζ΄ της Μεγάλης Βρετανίας, Ιρλανδίας και Κτήσεων, αυτοκράτορα των Ινδιών, δευτερότοκο τέκνο της βασίλισσας Βικτωρίας και του πρίγκηπα Αλβέρτου του Σαξ-Κομβούργου (1841-1910). Ο Εδουάρδος τελείωσε τα εγκύκλια μαθήματά του μέσα στα ανάκτορα, φοίτησε στα πανεπιστήμια Εδμβούργου, Οξφόρδης και Καίμπριτζ. Στα 1859 ταξίδεψε στην Ιταλία και Ισπανία, το επόμενο έτος στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά, ενώ στα 1862 επισκέφθηκε και την Παλαιστίνη. Ενθρονίστηκε το 1901, μετά το θάνατο της Βικτωρίας και στέφθηκε επίσημα στις 9 Αυγούστου 1902.

ρά νόμιζε ότι της συνέφερε να επεκταθεί το κύρος της Αγγλίας με οποιαδήποτε μορφή στη Θάσο. Η ελληνική ηγεσία πίστευε πως, αν παραδιδόταν και πάλι η Θάσος στη δίνη της καταστρεπτικής οθωμανικής διοίκησης, θα ταλαντευόταν με το παραμικρό²⁵.

Στην Κωνσταντινούπολη η υπόθεση της Θάσου απασχόλησε από κοινού την αγγλική και την ελληνική πλευρά. Σε δείπνο του Έλληνα πρέσβη με το συνάδελφό του της Αγγλίας συζητήθηκε το θέμα της Θάσου, τα λυπηρά συμβάντα και η τουρκική επέμβαση. Ο Sir N. O'Connor εξέφρασε τότε την ελπίδα ότι το ζήτημα θα διευθετηθεί, εάν και η διατήρηση των αιγυπτιακών αρχών στο νησί οριζόταν να γίνεται με δαπάνη μάλλον της χεδιβικής κυβέρνησης, πράγμα που δυσκόλευε τις κινήσεις του χεδίβη²⁶.

Διαδόσεις ανέφεραν για αποστολή πατριαρχικού αντιπροσώπου ως μέλους εξεταστικής τριμελούς επιτροπής για τα συμβάντα στη Θάσο. Οι πληροφορίες αυτές όμως, κατά δήλωση του πατριάρχη, ήταν αβάσιμες. Ο πατριάρχης ωστόσο ανακοίνωσε εμπιστευτικά ότι ο χεδίβης με αντιπρόσωπό του του ζήτησε να συμπράξουν στο θέμα της Θάσου και επιπλέον ισχυριζόταν ότι έλαβε από το χεδίβη υπόσχεση για ικανοποίηση οποιουδήποτε αιτήματός του, αν αυτός συμπαρατασσόταν στην προσπάθεια υπέρ της χεδιβικής κυριαρχίας στη Θάσο. Φαίνεται ότι ο πατριάρχης υποσχέθηκε να συντελέσει όσο μπορούσε διακριτικά στο αίτημα αυτό του χεδίβη αλλά δήλωσε ότι δεν μπορούσε να κινηθεί φανερά ενάντια σε οποιαδήποτε σχετική με το παραπάνω θέμα θέληση της Ύψηλης Πύλης²⁷.

Πεποιίηση του πατριάρχη, που διατελούσε σε πλήρη γνώση της υπόθεσης, ήταν ότι έπρεπε να υποστηριχθεί με όλες τις δυνάμεις ο χεδίβης, επειδή η τουρκική κυριαρχία θα αφαιρούσε σιγά σιγά τα προνόμια της Θάσου, για να εφαρμόσει το ισχύον στην Οθωμανική αυτοκρατορία διοικητικό και φορολογικό σύστημα. Ο πατριάρχης πίστευε πως ο χεδίβης, που θα επισκεπτόταν το σουλτάνο, θα πετύχαινε τελικά να του παραχωρηθεί η Θάσος, αφού η Ύψηλη Πύλη αρεσκόταν να δείχνει την υπεροχή της, και θα το έπραττε αυτό ως δείγμα επιπλέον της γενναιοφροσύνης και της μεγαλοδωρίας της, που αρεσκόταν να επιδεικνύει σε όλους εκείνους που έσκυβαν το κεφάλι στην ισχύ της²⁸.

25. Α.Υ.Ε., ό.π., Β. Υποπροξενείο της Ελλάδας προς το Υπουργείο Εξωτερικών (Αθήνα), αριθ. πρωτ. 157, Καβάλα 26 Μαΐου 1902.

26. Α.Υ.Ε., ό.π., Βασιλική Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών (Αθήνα), αριθ. εμπιστ. πρωτ. 336, Πέραν 10 Μαΐου 1902.

27. Α.Υ.Ε., ό.π., Βασιλική Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών (Αθήνα), αριθ. πρωτ. 417 εμπ., Πέραν 7 Ιουνίου 1902.

28. Ό.π., αριθ. 417.

Για το ζήτημα της Θάσου ο Γρουπάρης είχε αποδείξεις να φρονεί ότι και μετά την υπογραφή της ειρήνης με την Τουρκία η στάση της Αγγλίας δεν άλλαξε διόλου²⁹ και, κατά τα λεγόμενα του επιτετραμμένου της Αγγλίας, τα της Θάσου βρίσκονταν στάσιμα. Η αγγλική πρεσβεία δεν αναμίχθηκε μέχρι τότε στο ζήτημα, επειδή δεν της ζητήθηκε η μεσολάβησή της από την Αίγυπτο. Ο Άγγλος επιτετραμμένος στην Κωνσταντινούπολη Bunsen σε ερώτηση, αν γνωρίζει τι ελέχθη επί του προκειμένου μεταξύ του σουλτάνου και του χεδίβη, απήντησε ότι δεν γνωρίζει τίποτε, φρονεί όμως ότι η αιγυπτιακή κυβέρνηση ή μάλλον ο χεδίβης μόνον τα επί της νήσου βακουφικά δικαιώματά του επιθυμούσε να διατηρήσει και αδιαφορούσε για τη διοίκησή της, ενώ ο Α΄ διερμηνέας της αγγλικής πρεσβείας εξέφραζε τη γνώμη ότι με την κατάληψη της Θάσου από τους Τούρκους δεν επερχόταν μείωση της αιγυπτιακής κυριαρχίας, καθόσον στη χεδιβική οικογένεια με σχετικό φερμάνι είχαν παραχωρηθεί μόνον βακουφικά δικαιώματα³⁰. Ωστόσο με αυτοκρατορικό ιραδέ εντελλόταν η εγκατάσταση στη Θάσο λόχου Οθωμανών στρατιωτών για την τήρηση της τάξης και της δημόσιας ασφάλειας. Ο λόχος αυτός είχε αποσπαστεί από το δέκατο έβδομο σύνταγμα πεζικού του τρίτου στρατιωτικού σώματος Μακεδονίας³¹.

Στην Κωνσταντινούπολη ο Ποττέν, επιτετραμμένος της Ελλάδας, συζήτησε με τον πρεσβευτή της Αγγλίας και πάλι για την κατάσταση στη Θάσο, αλλά ο πρεσβευτής Sir N. O'Connor φάνηκε ότι παρακολουθούσε μόνον τα συμβαίνοντα χωρίς οποιαδήποτε εντολή για ανάμιξη σ' αυτά, ίσως επειδή δε ζητήθηκε η μεσολάβησή του από το χεδίβη, που διέμενε για ένα χρονικό διάστημα στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί οι δύο άνδρες είχαν συναντήσεις-συνεντεύξεις στις οποίες φαινόταν ότι ο χεδίβης έτρεφε ελπίδες για διευθέτηση του προβλήματος της Θάσου σε άμεση συνεννόησή του με την Υψηλή Πύλη. Ο Άγγλος πρεσβευτής ισχυριζόταν ότι η συγκυριαρχία (condominium) στο νησί θα εξακολουθούσε, επειδή θα παρέμεναν στη Θάσο οι Αιγύπτιοι χωροφύλακες, από τους οποίους μάλιστα οι Τούρκοι συνάδελφοί τους, που στερούνταν των πάντων, ζητούσαν συνδρομή σε χρήματα και σε είδη³².

Από το 1902 έληξε ουσιαστικά στη Θάσο η τουρκοαιγυπτιακή συγκυ-

29. Α.Υ.Ε., ό.π., Διπλωματικό Πρακτορείο της Ελλάδας προς Α. Ζαΐμη, αριθ. πρωτ. 69, Κάιρο 11/23 Ιουνίου 1902.

30. Α.Υ.Ε., ό.π., Β. Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών, αριθ. εμπ. πρωτ. 506, Πέραν 8 Ιουλίου 1902.

31. Α.Υ.Ε., ό.π., Β. Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών, αριθ. εμπ. πρωτ. 669, Πέραν 2 Σεπτεμβρίου 1902.

32. Α.Υ.Ε., ό.π., Β. Ελληνική Πρεσβεία προς Υπουργείο Εξωτερικών, αριθ. εμπ. πρωτ. 746, Πέραν 27 Σεπτεμβρίου 1902.

ριαρχία με την επάνοδο του νησιού στην απόλυτη εξουσία των Τούρκων. Η επάνοδός τους έγινε βέβαια ύστερα από πρόσκληση των κατοίκων, επειδή οι Θάσιοι ήλπιζαν ότι θ' ανακτούσαν όλα τα παλιά προνόμιά τους, που είχαν καταργηθεί από την αιγυπτιακή διοίκηση. Στις 25 Απριλίου 1902 διαβιβάστηκε στο Οσμανιέ (Λιμένα) το φερμάνι του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ που αναγνώριζε τα παλιά προνόμια του νησιού, υποσχόταν το διορισμό και μακάμη και σύσταση Ειρηνοδικείου σε κάθε χωριό με ένα ή δύο υπαλλήλους για να δικάζουν μικρές υποθέσεις³³. Μετά το 1902 σημειώθηκαν κάποιες αλλαγές που βελτίωσαν αισθητά τα πράγματα, εφόσον αυτά είχαν φθάσει σε απελπιστική κατάσταση κατά τους τελευταίους χρόνους της συγκυριαρχίας Τούρκων και Αιγυπτίων στη Θάσο. Παρά την αισθητή βελτίωση οι Θάσιοι δεν μπορούσαν να ξεχάσουν τα προνόμιά τους, που επιδίωκαν να τα επανακτήσουν. Με αλλεπάλληλες αναφορές τους κατέφευγαν στην Ύψηλή Πύλη και ζητούσαν απ' αυτήν την επαναφορά των προνομίων τους, που αναφέρονταν στο είδος της κυριότητας και της εκμετάλλευσης των γαιών τους σύμφωνα με τους τίτλους ιδιοκτησίας (μουλκναμέ) και τα αφιερωτήρια (βακφιέ), που είχαν στα χέρια τους³⁴.

Μετά τη μονόπλευρη κατάληψη της Θάσου από τον τουρκικό στρατό, το 1902, ο χεδίβης για πολλά χρόνια δεν έπαψε να διεκδικεί τη Θάσο. Αλλά την απώλεια του νησιού την αισθάνθηκε ζωνρά και η Αγγλία, που μέχρι τότε παρακολουθούσε με πλάγια μέσα τα συμβαίνοντα στη Θάσο. Οι Άγγλοι εκτιμούσαν πολύ την επίκαιρη και ενδιαφέρουσα γεωγραφική θέση της πλούσιας Θάσου, πάνω στο θαλάσσιο δρόμο για Κωνσταντινούπολη και για Καβάλα. Γι' αυτό το λόγο στενοχωρήθηκαν πάρα πολύ, όταν παραμερίστηκαν από τη γερμανική εταιρεία Speidel, που κατόρθωσε τον επόμενο χρόνο (1903) ν' αποσπάσει από την Οθωμανική αυτοκρατορία την άδεια για την εκμετάλλευση των μεταλλευμάτων του νησιού. Η εκμετάλλευση αυτή όχι μόνο στενοχώρησε, αλλά και φόβισε τους Άγγλους. Γι' αυτό, ενώ από τη μια υποστήριζαν διακριτικά τις διεκδικήσεις του χεδίβη, προφασιζόμενοι ότι ήταν οι φυσικοί προστάτες του στην Αίγυπτο, από την άλλη απείχαν από οποιαδήποτε κίνηση επέμβασης στη Θάσο, παρόλο που τους ενδιέφερε η γεωγραφική θέση του νησιού.

Τελικά οι κινήσεις όμως των Αιγυπτίων στη Θάσο δεν είχαν κανένα θε-

33. Κ. Χιόνη, «Η αλληλογραφία του Γιαξή Χατζησταμάτη (1902-1911)», *Θασιακά*, 4 (1987) 187-188 και Α. Ε. Βακαλοπούλου: «Αντιδράσεις Θασίων το 1911 κατά της επιβολής νέων τουρκικών φόρων», *Θασιακά*, 9 (1994-95) 67-70, βλ. σ. 67.

34. Α. Ε. Βακαλοπούλου: *Ιστορία της Θάσου (1453-1912)*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 67-68.

τικό αποτέλεσμα: το ζήτημα της (συν)κυριαρχίας τους έμενε εκκρεμές για κάποιο χρονικό διάστημα³⁵, ενώ παρέμενε διακριτική και αιωρούμενη η παρακολούθηση της Θάσου από την Αγγλία, που δεν εκδήλωνε θετικά στοιχεία επιρροής για το συμφέρον της έστω και μέσω του προτεκτοράτου της. Η επιρροή της Αγγλίας στη Θάσο δεν εκδηλώθηκε ποτέ, σε καμιά περίπτωση, ούτε και όταν οι Οθωμανοί αποφάσισαν να κυβερνήσουν μόνοι τους το νησί παραμερίζοντας ουσιώδη συμφέροντα του αγγλικού προτεκτοράτου, της Αιγύπτου.

35. Ό.π., σ. 172-173.

